

חוסר העיסוק בלימוד האמונה גורם לעזיבת הדת

מעוט העבודה, של הכנסת כל המהשבות הטובות והעדינות של כנסת ישראל למקום אחד, להתאימן ולהפריטן, הוא ענין שאותן מהשבות, שהן באמת תולדות הטהור והטהור, שאינן עלולות להתאחד עם החיים הפנימיים והקלאים של האמה הישראלית, הנעות הקלושות הקאות מקצר הראות, וקטנות אקנה, של עז האחרות האלהית, מעטם של ישראל וגאנתם...

כניגוד ללימודי הגמרא, שבהם כן עסקו כנינוס השיטות השונות, הרי שבלימודי האמונה לא עסקו בזה:

אגרות חרא"ח, חלק ב, עמ' קעב:

"והנה כשאנו צריכים להרים את הנס בתוכן המלא של הכלל כולו ולכוין את לבנו לתל-תלפיות זה, בכל העומק והרוחב שבכל הערכים הנכללים בו, מובן הדבר שבתחילה, מוטל חוב עלינו, הדוגלים בעו שם ד', העומדים על הבסיס החי והבטוח של האומה עדי עד, להכין בסיס של תוכן כללי בין העדרים השונים שבין עדר ד' זה כשהוא לעצמו. [ולמרות שישנם "עדרים עדרים" (ראה סנהדרין ד, א), מכל מקום כולם הינם בכלל עדר ה', אלא שכל עדר מתפזר לכיון אחר].

"הננו רחוקים זה מזה בדעות ובמהלכי נפש, מפני שנתחכנו באופנים שונים, והושפענו מהשפעות שונות. אוצר הרחמינות שלנו, החלק הרחמיני שבתורה בכל הרחבתו, נלימוד האמונה והמחשבה" לא היה לנו לעסק קבוע עד כדי הכנסת כל גווניו לתוך לבבנו, כמו שעשו המעולים שבתלמידי החכמים בחילוקי הדעות המעשיות" [בניגוד ללימוד הגמרא, הרי שבלימוד האמונה לא הגענו לאחדות המחשבת האמונית – מפני שכלל לא עסקנו בלימוד האמונה...] "אלא במקרה הושפעה כל סיעה מהספרים היותר קרובים לחוגה" [הסתגרה בתוך הספרים הקרובים לשיטתה] "מן ספר האמונות והדעות עד הראשית חכמה", [למרות שמדובר בשיטות שונות לחלוטין, שכן ספר האמונות והדעות לרבנו סעדיה גאון הוא ספר פילוסופי ואילו ספר ראשית חכמה לרבי אליהו ד' וידאש הוא ספר שכל כולו נסתר], "מן נפש החיים עד יתולדות יעקב יוסף", [כאשר ספר נפש החיים לרבי חיים מוולוז'ין הוא ספר היסוד של תלמידי הגר"א ואילו ספר תולדות יעקב יוסף לרבי יעקב יוסף מפולנאה הוא ספר היסוד של תלמידי הבעש"ט], "מן יסוד ושורש העבודה עד הימורה", [כאשר ספר יסוד ושורש העבודה לרבי אליעזר זיסקינד עוסק בעבודת ה' הפנימית ואילו ספר מורה הנבוכים לרמב"ם מנתח את יסודות האמונה בצורה ראינונית ומסודרת], "מן ספר קב הישר עד אגרות צפון", [כאשר ספר קב הישר לרבי שמואל קאיידינבר הוא ספר חוסר המלא בראת העושה, ולעומתו ספר אגרות צפון לרב שמשון רפאל הירש, אבי המחשבה החרדית ברומניה, הוא ספר שכלתני] "ישנם קוים רבים מפרידים ומחברי", [ויש לדעת מהו החומה ומהו השונה בין הספרים הללו].

"ויסיעותינו הושפעו מכל אלה דוגמתם כל אחת בפני עצמה, בעת אשר הצביון הכללי צריך להיות עשיר וכולל, עד אשר יוכל בעשרו לספוג גם את הטוב, הקודש והאמת, שיש גם באותו הצד הלועזי של היפטיעה דלבר, שיש באחרון המכר דוגמתו. בסידור עשיר כזה, ובהחזרת כל הגוונים הפזורים אל מקורם ושרשם, מבאר ישראל, יהיה אפשר לקוות לבא לאט לאט למעמד רוח כזה של הקפה שלמה, שעל כל פנים רבים יהיו בנו שיוכלו לזרז ולשאוף על השלמות של הנשמה הישראלית כולה, וממילא יהיה הכח היוצא מזה במוסר: שאיפה אמיתית לטובת כלל האומה, אפשר להשמע ולהתברר. זהו הצעד הרוחני הראשון, שעלינו לכוון בעדו כונניות רבים, לפתחו ולהרחיבו" וכ'.

כני הנעורים, התוססים ומלאי החיים, נתקלים באמונה קטנה, חלקית ומבולבלת, אינם חשים גאון בעצם השייכות לעם ישראל ולתורתו, ולכן הם עוזבים והולכים לרעות בשדות זרים:

שאלה: מדוע כל אותם בני הנעורים 'זורקים את הכיפה' ועוזבים את התורה והמצוות? מפני שיש להם יצר הרע?! מפני שהתורה אוסרת הכל ואילו הם רוצים להתיר את הכל?! והרי תהליך הכפירה הגדול הזה החל אך ורק לפני כמאתיים שנה, ואילו יצר הרע כבר קיים באדם מאז ומעולם, ואם כן, מדוע בימות קדם לא עזבו את התורה והמצוות?!

תשובה: אלא, הדורות הקדמונים הסתפקו באמונה קטנה, ולעומתם הדורות האחרונים דורשים אמונה גדולה, וכאשר ישנה אמונה קטנה – הם בועטים בה. נמצא שאת האמונה הקטנה הם דחו ואילו לאמונה הגדולה עדיין לא הגיעו – והרי הם קרחים מכאן ומכאן. לכן יש צורך באמונה גדולה וכוללת!

כאמת, בזרות עברו הכל האמינו בה', ואלו שחטאו עשו זאת רק מתוך חולשה וכניעה ליצרים הנמוכים ולתאוות השפלות:

עקבי הצאן, עמ' קח

"בכל הזמנים ובכל הדורות אנחנו רואים, בדרך שהוא מלא פרצות, הפרצות עוברות על פני כל חוגו המוסרי לכל צדדיו. דור שוכח אלה הוא גם כן דור סורר ומורה, זולל וסובא" – מאז ומתמיד כפירה באלוהי ישראל באה לידי ביטוי בשחיתות מוסרית נוראה ואימה – "מרדאש מקדם, עת זמח ישראל את צור מעוזו, הנה מעבר מזה" – מצד אחד היתה עבודה זרה – "אִבְרָם עָנָם עֶגְלָם יִשְׁקָן" (הושע יג, ב), "יצמדו לאלילים" (ע"פ תהלים קו, כח), "ישיכחו אל מושיעם" (ע"פ שם, כא), ומעבר מזה" – מצד שני היתה הדררות מוסרית נוראה – "זנות יין ותירוש יקח לב" (ע"פ הושע ד, יא), "יגנב יבוא פשט גדוד בחוץ" (שם ז, א) – האנשים פשעו בזנות ובגניבה. "פה ינשים מבכות את התמוז" (ע"פ יחזקאל ז, יז), ושם "כל אֶחָ עֶקֶב יֶעֱקֹב וְכָל רֵעַ רֵכִיל יִהְיֶה" (ירמיה ט, ג). וזהו הקו" – עיקרון זה לפיו רמתו המוסרית של הבעט בכל קודש היתה שפלה ביותר – "עובר הו"א" וחורר "גם על פני התולדה", ההסטוריה, "שלנו גם כן בגלות". כל זאת בדורות עברו... אבל במאתיים השנים האחרונות החוצצא בעקבתא דמשיחא – "אינה דומה כָּלָּ לְמֵאֲרָעוֹת שֶׁל עֶבְרִיּוֹת אֲחֵרִים, שֶׁהֵם הָיוּ לְקִדְמוֹת גְּמוּרוֹת" – מקולקלות ומושחתות לגמרי – "בְּיַד הַרְיִסָּה" (אורות, עמ' פב).

יהודים אינם עוברים עבירות רק מפני שיצרם תקפם, ואינם כופרים מתוך נוחיות גרידא, שכן אם הטענה הזו, הגורסת שכל הכפירה וההתרחקות מן הקודש נובעות משיקולים של נוחיות בלבד, היתה נכונה, הרי שכל הדתיים לא היו נרתעים מקשיים אלא היו מלאי מסירות נפש יומם וליל, ולעומתם החילונים היו צריכים להיות בטלנים שאינם עושים דבר בחייהם, אינם גומלי חסדים, אינם בונים את הארץ, אינם מוסרים את נפשם...

אבל – כותב הרב במאמר 'הדור' (עקבי הצאן, עמ' קז-קטז) – אנו רואים כיצד החילונים הינם אידיאליסטים ומוסרים את נפשם עבור אידיאלים בהם הם מאמינים. אם הם היו אנשים נהנתנים המחפשים רק את מה שייטיב עימם באופן אגואיסטי ואישי – הרי שלא היו מוסרים את נפשם עבור עם ישראל וארץ ישראל.

בס"ד.

מסירות נפש עבור ערכים בהם אנו מאמינים:

בקיצור, הדור מוסר את נפשו עבור ערכים בהם הוא מאמין, ואינו מוסר את נפשו עבור ערכים בהם לא מאמין. לכן אין לומר שהדור ממציא אידיאולוגיות חילוניות אך ורק מתוך בקשת נוחיות גרידא (מה גם שהמשכילים הראשונים קיימו את כל המצוות בדקדקנות ובקפדנות, אלא שבמחשבתם הם לא האמינו בזה, ורק מאוחר יותר חוסר האמונה הוא שגרם לעזיבת התורה והמצוות), שהרי בניסבות מסוימות אנשים מוסרים את נפשם, - סימן שהם רוצים להיות אידיאליסטים אבל רק למען ערכים בהם הם מאמינים!

אידיאליזם אינו תכונה יהודית של אנשים מאמינים:

ש"ת שאילת שלמה, חלק ה, עמ' 232

"האבחנה המקובלת היא: נהנתנות וחומרנות. כלומר, בדורות האחרונים תוכנם העיקרי של החיים הוא סיפוק הנאת החושים בלי רסן. וכיון שבמסגרת האמונה הדתית המקובלת, נראית אצבע מאיימת ממרומים, הקובעת גבולות של אסור ומותר, נוח יותר לשים את האמונה בסוגריים כדי להיות חופשי לחלוטין. לפי זה, אובדן האמונה הינו צעד מגמתי באופן מודע או בלתי מודע, כדי לאפשר חיים הדוניסטים (=נהנתניים) משוחררים מכל אידיאל. אלא שאבחנה זו אינה עומדת במבחן המציאות: ישנם אתאיסטים וכופרים רבים שהם אידיאליסטים גדולים, המוכנים למסור נפשם עבור ערכים בהם הם מאמינים. לעומת זאת, הרבה דתיים ואנשי אמונה הינם אגואיסטים, שכל עולמם מצטמצם ב'אני' הפרטי שלהם. יאמר מיד, שהערה זו אינה מתייחסת דווקא לדור החלוצים שהקים את המדינה, היא נכונה לחטיבה ההיסטורית של 200 השנים האחרונות, וכוללת אף את כל האנושות: אידיאליזם אינו תכונה יהודית של אנשים מאמינים."

השקפתו של הרב עומדת בניגוד לתפיסה הבאה:

ספר הכינוס השנתי למחשבת היהדות – דרכים לאמונה ביהדות, עמ' 125

"...תפיסה האומרת שהכפירה של ימינו נובעת ממתירנות. מה ההבדל ביניהן? כפירה מתירנית פירושה, שאדם אינו מאמין מפני שלא נוח לו להאמין: האמונה מחייבת, ולאדם יותר נוח לעשות ככל העולה על רוחו, ולכן הוא מעדיף שלא להאמין. דוגמא לסוג זה של כפירה נמצא בדברי חז"ל: 'יודעים היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש ולא עבודה עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא' (סנהדרין סג, ב). כלומר ישראל ידעו שאין בעבודה זרה ממש, אלא, כיון שנוח היה להם לגלות עריות, והתרבות של עבודה זרה לא התנגדה לכך - העדיפו להשתייך לזרם זה. הרב קוק אומר שלא ייתכן להסביר כך את הכפירה בדורותינו. אם באמת היתה מציאות כזו, שכל האנשים האתאיסטים היו אנשים מושחתים, בלתי מוסריים, שאינם מוכנים למסור נפשם בעד שום אידיאל, ולעומתם כל האנשים המאמינים היו הסולת של החברה האנושית - כי אז אפשר היה לטעון שהכפירה נובעת משחיתות מוסרית של בקשת נוחיות. אבל המציאות היא אחרת: אנו יודעים שיש הרבה, הכופרים בכל ענייני הדת, ובכל זאת הינם אנשי צדק ויושר, אידיאליסטים המוכנים למסור נפשם בעד אידיאליזם. לכן, הסבר כזה יכול להניח דעתם של ראי 'שחור-לבן', אבל הוא אינו אמיתי. אנו חייבים להגיע למסקנה, שהסיבה לכפירה אינה שחיתות מוסרית, אלא סיבה אחרת."

בס"ד.

אמנם לאחר שכבר פרקו עול תורה ומצוות - היה עליהם למלא את חייהם בדבר מה, ומתוך כך הגיעו לכל אותם התענוגות הריקים. ומכל מקום, אותה פריקת עול לא התחילה מן התענוגות המפוקפקים הללו!

ש"ת שאילת שלמה, חלק ה, עמ' 232:

"מתוך הכרה פנימית וחודרת של הדור, אפשר להגיע למסקנה שמקור המחלה אינו בשאיפה לנהנתנות. זו אמנם קיימת בהחלט, אך היא אינה שורש הבעיה, אלא תוצאה, כלומר: נסיון להמתיק את מרורות המשבר הפנימי על ידי תענוגות חולפים".

ש"ת שאילת שלמה חלק ז, עמ' 442:

"העובדה שאנשים מבקשים שיעזבו אותם להבאותיהם, אינה מקור הבעיה, אלא תוצאה. הם צמאים לאידיאליזם, אבל מכיון שאינם מוצאים אותם, הם מתנחמים בתענוגות הבל".

הסניגוריה במשנת הרב קוק, לרב בנימין אפרתי, עמ' 24:

"זוהי איפוא הדיאגנוזה הנכונה של מחלת הדור. אמנם נמצאהו במצב 'שפל ואומלל', והבקיעים הדתיים מתרבים בו פרץ על פני פרץ, אך אין סיבתם ירידה מוסרית גרידא, תאוה, הפקרות ושקיעה חמרית גסה, אף כי כל אלה נמצאים בו, גם אלה הנם תוצאות המחלה ולא סיבותיה".

לכן: "נוציא מן החשבון את היחידים הגסים שלקחו להם את רוח הפרצים למסוה לעולל על ידו עלילות של גל וחמס וכל נבלה".

הרי רואים אנו כיצד, מחד גיסא, ישנו: "חילול שבת בפרהסיה, בערים במושבות, ביחוד בחוות ובקבוצות ששם בא הדבר עד לידי תכונה פרוגרמית, עד לידי הריסה ... מאכלות אסורות באופן מופקר כל כך, אשר האזנים תצלינה מפלצות והלב יהומם. סיעות ופולגות, אוכלות בגסות נפש נבילות וטרפיות. בתי אבות ומשפחות בישראל, הולכות בגלוי בלא בושה וקונות בשר ממקולין של גוים, ומהם גם כן בשר של מינים טמאים שהם שלקח לבית ישראל ולא יתבוששו".

אולם, מאידך גיסא: "במה ננחם כאשר נחזור לתוכיות מצבו הפנימי, המוסרי והשכלי של הדור? אדרבה נמצאנו לא דור שפל, גם לא דור חוטא לפי האמת. בין באבות בין בבנים נמצא דמיון דברים טובים, רגשות עדינים, ורצונות נכבדים"; "דורנו הוא דור נפלא, דור שכולו תמהון. קשה מאד למצוא לו דוגמא בכל דברי ימינו. הוא מורכב מהפכים שונים, חושך ואור משמשים בו בערבוביה. הוא שפל ויורד, גם רם ונשא; הוא כולו חייב, גם כולו זכאי (ע"פ סנהדרין צח, א)".

"הנה אצל רבים מבני דורנו אנו מוצאים, שאף על פי שמצד הירידה בהכרת תוכן נשמת התורה סרו מדרך ה', וימאסו בדת וקודש, ולקחו להם את הדרך של כופרי האמונת, בכל זאת היושר הציבורי חי בקרבם באופן גדול ונשגב, ודבקים הם במצוות השכליות והמוסריות עד כדי מסירת נפש". "נבחין נא את מדת מוסרם ביחש למוסר האנושי שבהם מן של כל עם ולשון היושבים על אדמתם, ולמצב נעמנו בתקופה הקדמונה, עלינו להודות שהינם עומדים במצב כל כך נעלה עד שראוי שנתפאר בהם לעיני כל העולם כולו".

"רגשי החסד, היושר, המשפט והחמלה עולים ומתגברים"; "דור כזה היוצא להורג, בעז נפש בשביל מטרות שהן נשגבות לפי דעו, וחלק רשום ממנו רק מצד רגש היושר, הצדק והמדע שבקרבו, לא יוכל להיות שפל, אפילו אם המטרות הן לגמרי מוטעות, אבל רוחו הוא נשגב, גדול ואדיר".

"עקבי הצאן, עמ' קט. וראה בספרו של הרב בנימין אפרתי, הסניגוריה במשנת הרב קוק, עמ' 26. ² חזון הגאולה, עמ' רלו. ¹ עקבי הצאן, עמ' קז. ³ שם, עמ' קח. ⁴ מאמרי הראיה, עמ' 284. ⁵ שם, עמ' 286. ⁶ עקבי הצאן, עמ' קט. ⁷ שם, עמ' קיא.

"עקבי הצאן, עמ' קט. וראה בספרו של הרב בנימין אפרתי, הסניגוריה במשנת הרב קוק, עמ' 26. ² חזון הגאולה, עמ' רלו. ¹ עקבי הצאן, עמ' קז. ³ שם, עמ' קח. ⁴ מאמרי הראיה, עמ' 284. ⁵ שם, עמ' 286. ⁶ עקבי הצאן, עמ' קט. ⁷ שם, עמ' קיא.